

Marosán György és Nagyvárad Egy politikai pályakezdés szociokulturális háttere

„Marosán bárhol is volt, mindig megtalálta a helyét a vezetők között. Egyszerűen köpönyegforgató volt. Mindig úgy fordult, ahogy a szél fúj, akár a nyárfalevél. Nekem a honvédségnél úgy mondták, hogy a munkásembereknek abszolút soha nem akart jót, mindig csak a saját karrierje érdekelt. Az mindig blabla volt, amit ő beszélt a szakszervezetről, meg hogy milyen jó dolgokat szeretnének. Ezekből semmi sem valósult meg.”¹

(Márton Erzsébet)

„Marosán jellegzetes munkáspolitikus mivoltát nemcsak az mutatta, hogy honnan jött, hanem az is, hogy mindig a munkások közé tartozónak érezte magát. Élete java részében a munkásság problémáit jól ismerte, gondolatait átérezte, s ezeket tartott a legfontosabbnak.”²

(Jemnitz János)

A pártállami időszak politikai szereplőiről eddig kevés monografikus igényű életrajz született. Ez lehetne amolyan historiográfiai érdekesség is, de a „rövid 20. századdal” való társadalmi megbékélést roppant mód megnehezíti. Ezek között véleményem szerint kiemelkedő helyet foglal el Marosán György, akinek személye és karrierje nemcsak történeti, de (mint ahogyan azt a mottó gyanánt választott idézetek is illusztrálják) emlékezetpolitikai probléma is egyben. Olyan 20. századi életút volt az övé, melyben a főszereplő folyton konfliktusba került az adott rendszerrel: a Horthy-korszakban mint szocialista mozgalmár; a „próbálkozó demokrácia” idején az egypártrendszer kiépítését segítette, hogy ezt követően a Rákosi-korszakban börtönbe zárják, ám 1956-ban mégsem a felkelőket, hanem azok ellenségeit választotta. A konszolidálódó Kádár-korszak sem volt kielégítő számára, s ennek a konfliktusnak végül a pártból való kilépés lett a vége. S bár később mindkét fél részéről történtek békekötésszerű gesztusok, a régi harmónia a pártvezetés és Marosán között csak az évtized végén állt helyre. A pártállam összeomlásakor az újjáalakuló MSZMP vezérkarában foglalt helyet, egészen elhunytáig. Halála és

---

¹ Bindhoffer–Gyenes, 1994. 154.

² Jemnitz, 1994.

temetése a harmadik Magyar Köztársaság hajnalán gyakorlatilag észrevétlen maradt a közvélemény számára.

Marosán György és a történeti emlékezet

A Marosán-életút megítélése napjainkban alapvetően negatív: már 1990-ben jelent meg egy leleplező célzatú oknyomozó publicisztikai esszé³, mely indulatos hangnemben igyekezett a forradalom utáni megtorlások ügyében igazságot tenni. De említhetjük Kahler Frigyes és M. Kiss Sándor forradalom utáni megtorlásokról szóló könyvét is, amely Marosán hírhedt, szállóigévé vált mondatát viseli címként („*Mától kezdve lövünk*”).⁴ A Nemzeti Emlékezet Bizottsága oldalán található életrajzi összefoglalás⁵ is ezt a szemléletet tükrözi. Ha azonban az életút összefoglalására keresünk szakirodalmi példákat, akkor találhatunk apologetikus jellegű munkákat is, gondolok itt Jemnitz János Marosánnal kapcsolatos írásaira⁶ vagy a Nyers Rezső által írt arcképvázlatra.⁷ E rövid – s korántsem teljes körű – szemle csupán a két véglet egy-egy eklatáns példáját igyekezett felvillantani. Általánosságban jellemző tendencia az 1945 utáni magyar történelem historiográfiájában, hogy Marosán egy munkásáruló, kriptokommunista, köpönyegforgató stb. politikus volt. A motivációk kapcsán azonban a szerzők hallgatnak.

Maga Marosán meglehetősen terjedelmes emlékirat-sorozatot hagyott hátra (öt kötetben)⁸, nem beszélve beszédeiről, ideológiai fejtegetéseiről és újságcikkeiről⁹. Műveivel kapcsolatban általános kritika, hogy saját szerepét már-már parodisztikusan túlhangsúlyozza, így forrásértékük ilyen tekintetben erősen korlátozott. Részéről talán freudi elszólás lehet, de a bizonyos sorok alapján vélhetjük, hogy talán maga a szerző is tisztában volt ezzel.¹⁰

Az életrajzírás historiográfiai problematikája napjainkban igen népszerű témává vált.¹¹ Kövér György definíciója szerint az autobiográfia egy kísérlet arra, hogy adott

³ Domonkos, 1990.

⁴ Kahler–M. Kiss, 2003.

⁵ <https://www.neb.hu/hu/marosan-gyorgy> – utolsó megnyitás: 2016. október 02.

⁶ „*úgy vélem, hogy a jövő történésének csak hat, igazán nagyformátumú XX. századi munkáspolitikus életútját kell feldolgoznia.*” Jemnitz, 1994. Jemnitz Kádár Jánost, Garami Ernőt, Böhm Vilmost, Mónus Illést, Bán Antalt és Marosán Györgyöt tartja méltónak feldolgozásra. „*1956 októberének viharos napjai félresodorták. [...] Sok fullánkos, kiegyensúlyozatlan beszéde alapján »gyűlölt« személyiséggé vált, kiváltképp az értelmiség körében. [...] A maga útját járó és a szocializmusban is, a munkásmozgalomban is »hívő« ember temetésén hatalmas tömeg gyűlt össze, hogy elbúcsúztassa.*” Jemnitz 1999. 426–428.

⁷ Nyers, 1994.

⁸ Marosán, 1967.; 1972.; 1988.; 1989a. és 1989b.

⁹ Marosán, 1959.; 1979. és 1984.

¹⁰ „*Kérdzethetnénk: nem túlságosan szép emlékekkel gondolok-e vissza az elmúlt időre – nem szépítke-e meg annyi csúfságot is az idő távlatából? Nem festem-e rózsaszínre azt is, ami fekete kellene hogy maradjon számomra halálomig?*” Marosán, 1967. 59.

¹¹ Egy életpálya bemutatását már Pierre Bourdieu is illúzióknak nevezte, de közvetve ide sorolhatjuk Gyáni Gábor észrevételeit a történeti tények konstruált voltáról: „*a tényeket nem annyira felleljük vagy megta-*

pontról visszatekintve valaki saját koherens élettörténetét rekonstruálja.¹² Heller Ágnes az öndefiníálás szempontjából vizsgálja az önéletrajzi elbeszélést.¹³ Felhívja a figyelmet arra is, hogy az emlékező én nem azonos azzal, „akire” emlékezik, hiszen folyamatos emlékezés nincsen. Az olvasónak pedig élnie kell a gyanúperrel afelől, hogy a szerző saját képzeletével tölti ki a „fehér foltokat”.¹⁴ Esetünkben még azt is számba kell venni, hogy a visszaemlékező ezt a szöveget a közzététel előre megfontolt szándékával vetette papírra. A memoár tehát ebből a szempontból egy sajátos időkezelést alkalmaz: úgy rendez, úgy írja le a múlt eseményeit, hogy az elbeszélő szempontjából kedvező formát öltön.¹⁵

E tanulmány célja, hogy feltárjuk azt a társadalmi és kulturális hátteret, amelyben Marosán a munkásmozgalom kebelére „megtért”. Fontos, hogy az említett hatások serdülőkorban, illetve fiatal felnőttként érik: ez a személyiség fejlődésének egyik legfontosabb állomása. Erikson fejlődéslélektanában ez az az időszak, amikor megfogalmazódik a „ki vagyok én, és mi lehet belőlem?” kérdése.¹⁶ A pszichobiográfia kézikönyve (*Handbook of Psychobiography*) szerint pedig politikusok esetében azért fontos az első önálló sikerek vizsgálata, mert azok megerősíthetik a személy magatartásának azon aspektusait, melyek későbbi döntéseire befolyással lehettek.¹⁷

„Kértem én maguktól a vallásomat?” – Gyermekkor (1908–1919)

1908. május 14. Az anyakönyv tanúsága szerint a Bihar vármegyei Hosszúpályi huszonhét éves görög katolikus kántortanítójának megszületett az ötödik gyermeke. A fiú a keresztségben apja nevét kapta. Emlékirata alapján elmondható, hogy három település játszott meghatározó szerepet kisgyermekkorában: Hosszúpályi, Debrecen és Nagyvárad – de közülük is ez utóbbit érdemes különös hangsúllyal említeni.¹⁸

láljuk, mint inkább mi magunk teremtjük a forrásadatok szelektálása, kombinálása és a dekódolás együttes folyományaként. [...] a történeti elbeszélés a valamikori valóság olyan utólag megkonstruált mentális képe, amely minden esetben konkrét tényállításokon nyugszik; az utóbbiak ugyanakkor maguk is – források adatain alapuló – konstrukciók, melyek a valóság leírásának keretében keletkeznek, s már csak ezért sem tekinthetők merőben önkényesnek. A rájuk alapozott sok különálló résztörténet egybekapcsolása és egyetlen összefüggő – zárt és kerek – történetté formálása viszont kifejezetten a történetíró munkájának gyümölcse.” Gyáni, 2007. 192., 200.

¹² Kövér, 2014. 102.

¹³ „Az önéletrajzi elbeszélés arra a kérdésre válaszol, hogy ki vagyok én.” Heller, 2015. 75.

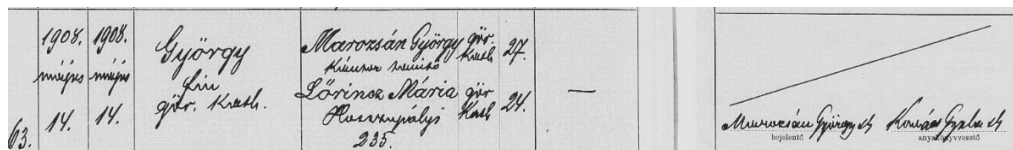
¹⁴ „... minden emlékező a saját Énjét prezentálja” és „az önéletrajzi emlékező énje általában nem teljesen azonos az emlékezetnyom énjével, s nem csak azért, mert más az »életkora«, a tapasztalatai s más az érzelmi beállítottsága”. Heller, 2015. 72–73.

¹⁵ Bővebben lásd: K. Horváth Zsolt, 2015. 24–25.

¹⁶ Erikson, 1968.

¹⁷ Schultz, 2005. 302.

¹⁸ Marosán, 1967. 26.

1. ábra: Marosán György születési anyakönyve
(Forrás: genealogia.blog.hu – Online anyakönyvi adatbázisok)

Egy román–magyar házaspár, Marosán György és Lőrincz Mária hatgyermekes családjába született. Ennek a vegyes házasságnak a ténye is nagy hatással lehetett identitásának későbbi formálódására, nacionalizmussal szembeni immunitására. Ez visszaemlékezésében is tetten érhető, ahol kifejezetten hangsúlyozza, hogy számára inkább az osztályhelyzet volt a fontos¹⁹ az emberek megítélésekor, semmint a származásuk.²⁰

Apját hatéves korában vesztette el, aki anyagi gondok és a családfői felelősség miatt alkoholizmusba menekült, ami végül az első világháború kitörésekor öngyilkosságba kergette.²¹ Az apa hiánya és a következő évek zaklatottsága nyilvánvalóan fontos szerepet töltött be Marosán személyiségfejlődésében.

Itt kell szót ejtenünk a valláshoz való viszonyáról is: hogy volt-e hite, és hogy mikor vesztette el – erre visszaemlékezéseiben nem tér ki. Az azonban bizonyos, hogy édesanyjával összekülönbözött vállalt ateizmusa miatt.²² A vallással szembeni fenntartásai később sem változtak (pl. romániai diákévei kapcsán úgy emlékezik vissza, hogy nem önszántából járt istentiszletre²³), azonban a kórusban szívesen részt vett. A közösséghez való tartozás eme formája kedvére való volt, és valószínűleg itt kezdődött tartós kapcsolata az énekléssel is. Az azonban bizonyos, hogy az egyházi neveltetés nem múlt el nyomtalanul, hiszen későbbi politikai beszédeiben előszeretettel alkalmaz vallásos fordulatokat, bibliai utalásokat.²⁴

1914-ben költöztek Nagyváradra, a Magyar utcába.²⁵ Az életkörülmények romlása miatt azonban édesanyja a debreceni árvaházba volt kénytelen vinni őt három testvérével egyetemben.²⁶ Mind életút-, mind személyiségfejlődésbeli szempontból fontos állomás ez: innentől számítva jelentkezik benne valamiféle osztálytudat. A debreceni szervezett munkássággal való kapcsolata érlelhette ezt meg, valamint a tény, hogy az árvaházban általában munkára fogták őket.²⁷

¹⁹ „... román vagy magyar, egyre megy, ha szegény!” Uo. 66.

²⁰ „... melegszívű, önzetlen román munkások között érlelődöm még inkább internacionalistává” Uo. 160.

²¹ Uo. 15. és Szabó, 2016.

²² „– Nézze, mama, kértem én maguktól a vallásomat? Nem kértem. [...] Én viszont a boldogságot nem az égietől, de nem is az imádságtól várom. Nekem kell azt kiverkednem... Anyám nagy szemekkel nézett rám, és ezt felelte: – Makacs vagy, akár az a román apád volt! Makacs vagy... Azok a bűdös vörösök jól elbolondítottak! – Utolsó érvként pedig azt kiáltotta: – Meglásd, megbüntet a Jóisten!” Marosán, 1967. 13.

²³ „Templomba akkor mentem, ha elvittek.” Marosán, 1967. 71.

²⁴ Marosán, 1959. 5–7.

²⁵ Marosán, 1967. 26.

²⁶ Uo. 39.

²⁷ „Gondolkodásomban befolyásolt azután az is, hogy Debrecenben sok szervezett munkás élt. Éreztem erejüket, hallottam hangjukat, behatolt még az árvaházba is. A két forradalom idején találkoztam velük szemé-

Az 1917 és 1919 közötti mozgalmas időszakot ezen a helyen tölti. Az őszirozsás forradalomról festett kép gyakorlatilag azt visszhangozza, ahogyan az emlékirat megjelenésekor a politikai elit vagy a történetírás erről gondolkodott: kitűnik belőle annak forradalmisága, mintegy „dialektikus egységet” formál a soron következő Tanácsköztársasággal, ám erős kontúrokkal festi meg a hiányosságokat. Kérdés, hogy ekkor egy gyermek mennyit tudott felfogni az eseményekből.

Érdekes pontja visszaemlékezésének az „árvaházi forradalom” bemutatása, mely 1918 őszen zajlott le. Elmondása szerint a nevelők ritkábban nyúltak a testi fenytés eszközeihez, és az idősebbek diákbizottságot alapítottak.²⁸ A kezdeti eufória azonban hamar apadni látszott. Ehelyütt tetten érhetjük, hogy a gyermekkori emlékek közé már a felnőtt Marosán gondolkodása is rávetítődik, mivel bizonyos kijelentései, megjegyzései (pl. az igazgató királypártiságának vagy annak a ténynek a hangsúlyozása, hogy az első magyar köztársaság elnöke egy gróf lett²⁹) egy tízéves kislány számára még nem feltétlenül jelentenek bármit is. Színes anekdoták segítségével körvonalazódik az olvasó előtt az árvaház világa, tele dickensi figurákkal, úgy mint az unszimpatikus, vallásos-reakciós igazgató és a barátságos, rokkant nevelő.

Rövid, de boldog időszakként ábrázolja a Tanácsköztársaság időszakát: a frissiben megalakult a diáktanács ruhát osztott az árvaház lakóinak, javult az étel minősége és mennyisége, de a közbiztonság nívója is.³⁰ A pozitívabb körülmények (természetesen) exponenciálisan növelték a gyermekek tanulási morálját. Örömmel idézi fel a pillanatot, amikor húsvétkor (!) tejeskávét és kalácsot kaptak, vagy hogy a vasárnap templom nélküli pihenőnap lett, kirándultak a Nagyerdőbe stb. Nem csoda, hogy ezek után a negyedik elemibe járó kisdíjak nagy várakozással tekintett a május elsejei ünnepség elé...

A „dicsőséges 133 nap” summázata³¹ alapján is elmondható, hogy a gyermeki szűrőn keresztül láttatott Tanácsköztársaságról Marosán egy teljesen idealizált képet igyekszik mutatni. Talán maga a szerző is érezte, hogy túlzásba esett, hisz ez az a pont, ahol kétellyel fordul olvasójához, jelezve hogy közel 48 év távlatából tekintett vissza ezekre az eseményekre, s lehet hogy emlékei már kissé megfakultak. Ezt a kérdést azonban egy lakonikus válasszal hessegeti el magától.³²

A „prolidiki” bukása ennek megfelelően gyászos hangvételű, melyben az „árvaházi forradalom” romantikus regényeket idéző szereposztása szerint az igazgató (aki egyébként is osztályellenség) lett az ellenforradalom arca, akiről jól megjegyezték, hogy fehér zsebkendőjével integetett a bevonuló román csapatoknak.³³ Az összeomló rend természetesen hatással volt a tanulók eredményeire, visszatért a testi fenyték alkalmazása, és

---

lyesen is. [...] Korán rászoktattak a rendszeres munkára, ami igen fontos volt. Megszerettem a munkát, és meg is tanultam, hogy a munka nagy dolog: az emberi élet értelme s egyik legszebb célja, a boldogulásnak legbiztosabb eszköze.” Uo. 43.

²⁸ Uo. 54.

²⁹ Uo. 55.

³⁰ „Hetenként kétszer került az asztalra tészta, sőt hús is. [...] Megszűntek a lopások, megszűnt a csavargás, és a koldulás is.” Marosán, 1967. 57.

³¹ „Eddigi gyermekkormányban még soha nem voltam olyan meglegedett, mint ekkor, 1919-ben a Tanácsköztársaság idején.” Uo. 59.

³² „Talán nem!” Uo.

³³ Uo. 61.

eltűnik a rokkant nevelő szimpatikus alakja is. Marosán végül az első polgári megkezdésekor, 1919-ben tért vissza Váradra, mert mint román származásút, visszatoloncolták.

„Nagyvárad volt az én bölcsőm...” – a váradi munkásmozgalom a század első évtizedeiben

A „Pecze-parti Párizs”, az 1848–1849-es szabadságharc hadiipari központja, az Osztrák–Magyar Monarchia jelentős gazdasági és kulturális centruma, Ady Endre karrierjének első állomása ekkoriban a „sztrájkok városa” jelzővel³⁴ illethető leginkább.

Nagyvárad krónikása, Fleisz János adatai alapján a következőket mondhatjuk el:

Lakosság száma	1910	1920	1930
Magyar	58 421	40 744	42 630
Román	3 604	8 541	22 412
Német	1 416	598	927

2. ábra: Nagyvárad lakosságának anyanyelvi megoszlása
(Forrás: Fleisz János adatai alapján)

1910-ben Nagyvárad lakosságának 91%-a volt magyar, 5,6%-a román és 2,2%-a német. A gyermek Marosán ebben a milióban élhetett, mikor családjával a Magyar utcába költöztek. A húszas években jelentős, 42,19%-nyi román gyarapodás figyelhető meg párhuzamosan a magyarok 30,3%-os és a németek 57,77%-os csökkenésével³⁵. A debreceni árvaházi éveket követően ez az állapot fogadhatta Marosánt, amikor visszatért a városba.

Vessünk egy pillantást arra a társadalmi és politikai környezetre, amelyben az 1919 és 1926 közötti éveket töltötte! Váradon az iparban dolgozók aránya a lakosság 35,7%-át tette ki 1910-ben, ami a harmincas évekre 30,6%-ra csökkent. Amíg azonban az élelmiszeriparban (ahol Marosán is dolgozott) 1910-ben 1503-an dolgoztak, addig a harmincas évekre ez a szám szinte megduplázódott (3035 fő).³⁶

³⁴ Fleisz, 1996. 70–74.

³⁵ Uo. 6–10.; Fleisz, 2005. 20–33.; Fleisz, 2010. 187–190.

³⁶ Fleisz, 1996: 190.; Fleisz, 2011. 189.

3. ábra: A nagyváradai élelmiszeriparban dolgozók aránya
(Forrás: Fleisz János adatai alapján)

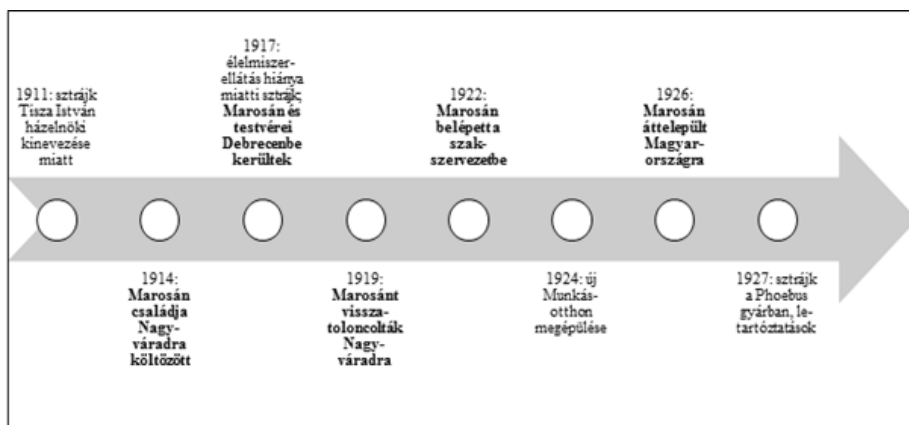
A váradi ipari munkásság és a szakszervezetek érdekérvényesítő ereje a vidéki nagyvárosok között szinte közmondásos volt. Már a 19. század elején, 1810-ben betegsegélyező egyletet hoztak létre a sütőipari munkások (nem véletlen, hogy a pékek szakszervezete – melynek Marosán is a tagja lett – nagy hagyományokkal bírt).³⁷ Az első szervezett sztrájk 1863-ban volt a városban, amit a kiegyezés évében létrehozott Általános Munkássegylet életre hívása követett. A következő évtized kezdetén a váradi munkások már segélyező pénztárral is rendelkeztek. 1890-ben került megrendezésre az első május elsejei felvonulás, amely gyakorlatilag előjátéka volt a következő éveknek, ahol a rendőrök többször is felléptek a munkásmozgalommal szemben. A város történetének legnagyobb sztrájkjára a századforduló évében került sor, mely az építőipari munkások kezdeményezésére indult el.

A munkabeszüntetések a századelőn sem álltak le: 1903-ban 10 napos általános sztrájkot tartottak. Szintén a nagyváradai munkásmozgalom jelentőségét és erejét mutatja, hogy Budapest után először itt szerveztek munkástanfolyamokat, hiszen 1904-ben már egy tucat szakszervezet működött a városban (együttes tagságuk 5000 főt tett ki). 1907 márciusában rendezte első váradi gyűlését az MSZDP, melynek során bérügyekkel és a választójog kiterjesztésével foglalkoztak. 1909-ben a munkanélküliség, az elégtelen mennyiségű munkáslakás és a választójog ügye vitte az utcára a tüntetőket. Tisza István 1911-es házelnöki kinevezése ellen is sztrájk formájában emelték fel a szavukat a váradi dolgozók. A háború évei változást hoztak: nem voltak munkabeszüntetések, sőt: május elsejei felvonulások sem, egészen 1917-ig. Ekkor ugyanis (az elégtelen élelmiszeradagok miatt) újra sztrájkba kezdtek a munkások.

³⁷ Fleisz, 1996. 70.

Az 1920 utáni nagyromán államban (ahol alapjában véve kis- és középüzemekre épült az iparszerkezet) a munkásmozgalom meglehetősen gyenge lábakon állt. Ehhez azonban hozzá kell venni, hogy az erdélyi helyzet meglehetősen különbözött az átlagos romániai állapotoktól: itt egy képzettebb, műveltebb munkásréteg működött.³⁸ Ez a történelmi fejlődésbeli különbség Nagyváradon is látszott: a húszas évek közepére már 13 szakszervezet működött a városban. Ennek az évtizednek az elején (1922-ben) csatlakozott a sütőipari munkások szakszervezetéhez Marosán György is. 1924-ben megépült az új Munkásotthon (a maga 7000 kötetes könyvtárával), ahol a következő évben már gyűléseket is tartottak. A mozgalom vezéralakja dr. Rozvány Jenő volt.

A húszas évek elején tapasztalható munkanélküliség fokozatosan növelte a munkásság elégedetlenségét, ami sztrájk formájában ugyan nem manifesztálódott, viszont a mozgalmárok folyamatosan a rendőrség homlokterében maradtak (pl. illegális plakátgasztság és hangulatkeltés miatt 1924-ben 120 főt tartóztattak le). Az évtized utolsó nagy sztrájkjára 1927-ben került sor a Phoebus gyárban, melynek ismét hatósági intervenció vetett véget, maga Rozvány is börtönbe került, s a Munkásotthont is bezárták.³⁹ Láthatjuk tehát, hogy a Fleisz János által adományozott „sztrájkok városa” jelzőre Nagyvárad többszörösen is rászolgált.

4. ábra: Marosán életútja és a nagyváradai munkásmozgalom
(Forrás: a szerző készítésű ábrája)

„Részese leszek a munkásmozgalomnak” – Ifjúkor (1919–1926)

Ha készült volna róla fotográfia, akkor a váradai Munkásotthon melegében Gorkijt lapozgató Marosán György képe jól jellemezhetné ezt az életszakaszt. A gyermekkori hányattatások ugyanis arra kényszerítették, hogy hamar munkába álljon, ám személyiségének

³⁸ Balogh, 2001. 52–53.

³⁹ Balogh, 2001. 52–53.

továbbra is szüksége volt olyan szociális és pszichológiai kapaszkodókra, ahol biztonságot és mintát találhat. A Munkásotthon és a váradi munkásmozgalom ezt biztosította számára.⁴⁰ A húszas évek fentebb bemutatott hangulatában lett Marosán gyakornok Steiner Viktor pékségében. Nem sok választása volt: testvérével többször megszöktek a lelencházból, összetűzésbe került a rendőrséggel, így kiskamaszként már el kellett mennie dolgozni. A pékség előtt kereskedőtanonc volt, de onnan is megszökött, majd henteslegény lett, ami újfent nem volt a kedvére való. Így csak ez az egy választása maradt: a pékszakma, ami mellett kitartott – saját bevallása szerint meg is kedvelte.

Édesanyjával a pályaválasztás is konfliktust jelentett, aki „asszonymesterségnek” tartotta a pékszakmát, és a munkássághoz való tartozást is fia deklasszálódásaként élte meg.⁴¹ A munka nehézségeinek és saját helyzetének egész fejezeteket szánt önéletrajzában, sőt: *Ember és kenyér* című munkájában kísérletet tett a pékmunkások történetének feldolgozására is.

A pékségben olyan közösség fogadta, amely az apa nélkül felcseperedő talajtalan kamasz számára biztonságérzetet nyújtott.⁴² Egy esetben például a pék fiával szemben a többi péklegény kel a védelmére. Saját visszaemlékezése és az ifj. Marosán Györggyel folytatott beszélgetés⁴³ is arról árulkodik, hogy ez az epizód vízváltó volt személyiségfejlődésében. A „valahová tartozás” érzése nála összekapcsolódott az osztálytudat kialakulásával, s így a közte és a pék fia közötti konfliktus akarva-akaratlanul is az osztályharc manifesztálódása lett.⁴⁴

Ebben az időszakban jelennek meg a nők is Marosán életében (csak Mariska és Juliska néven emlegeti őket), de tartós kapcsolatra egyikükkel sem lépett. Az viszont érdekes, hogy ilyesfajta sikereit is már-már az olvasót zavarba ejtő részletességgel mutatja be (pl. hogy Mariska által „férfivá avatódott”⁴⁵).

Visszaemlékezéseiben külön kihangsúlyozta, hogy igyekezett hasznosan tölteni szabadidejét és művelődni. Részletes leírást ad a korabeli pékmunkások munkakörülményeiről és bérvizonyairól is.⁴⁶ A befogadó közösség biztonságérzetével a háta mögött 1922-ben „szakított” édesanyjával: egyik találkozásukkor összevesztek egymással, a már említett pályaválasztás kapcsán, s kijelentette, hogy teljesen elszakadt kispolgári családjától.⁴⁷ A tanoncképzésről nem volt jó véleménnyel, pékvizsgája azonban (legalábbis leírása szerint) kiválóan sikerült.⁴⁸

Segédlevelét 1922-ben (14 évesen) kapta meg, és ekkor be is lépett a szakszervezetbe. A Steiner-pékségben ugyanis voltak szervezett munkások, akik a Munkásotthonba is el-

⁴⁰ „... ez az Otthon lesz az én családom, a fészke, a templomom – és egyben erődöm.” Marosán, 1967. 95.

⁴¹ „Munkás nem leszel! Nem lehetsz a család szégyene! (...) Tanulsz majd, és úr leszel! (...) A te mesterséged asszonymesterség. – mondta anyám. – És nem rendes. Kenyeret, kalácsot minden asszony tud sütni.” Uo. 105.

⁴² „Hazafelé indulóban megveregették a vállama. Egyik-másik megsimogatta a fejem – ebben kifejezésre jutatták a véleményüket, hogy meg fogok felelni. Erre nagyon büszke voltam.” Uo. 83.

⁴³ Interjú ifj. Marosán Györggyel

⁴⁴ Uo. 89–92.

⁴⁵ Uo. 112.

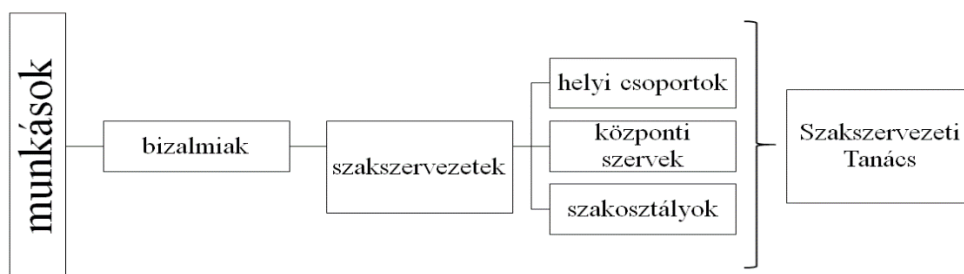
⁴⁶ Marosán, 1967. 99–100.

⁴⁷ Uo. 106.

⁴⁸ Uo. 107., 118.

vitték őt. Így alakult ki benne a művelődés iránti igény, és ekkortól vett részt az énekkar munkájában, mely szokása is élete végéig megmaradt. Ebbéli elkötelezettségét megerősítette az is, hogy énekhangját munkatársai megdicsérték, sőt: kérték, hogy énekeljen nekik.⁴⁹

De hogyan is festett ekkoriban a magyar munkásmozgalom? Sipos Péter A magyar szociáldemokrácia kézikönyvében a következőképpen mutatja be a mozgalom szerkezetét:

5. ábra: A szakszervezeti mozgalom felépítése
(Forrás: Sipos Péter leírása alapján)

A 19. század óta a szakszervezeteknek két típusa különböztethető meg: az egyikben egy bizonyos iparág rokon szakmáiból verbuválódott a tagság, míg a másikban a belépők mind azonos szakmában dolgoztak. A tagdíjat heti járulékként fizették be, ami általában egyórányi munkabért jelentett. Az összeg fele a szakszervezet pénztárába, míg 50%-a (főlegálisan) az ún. szabadszervezethez került. A szabadszervezeti tagság kötelező volt, ezzel együtt a szabadszervezeti tagok az MSZDP tagságát is alkották. A szakszervezetek létszáma tehát a szociáldemokrata párt tagjait gyarapította. A tagok tagkönyvet kaptak, használhatták az egyesületi helyiségeket (pl. könyvtárat), részt vehettek a szakszervezeti rendezvényeken. A belépéssel vállalták, hogy betartják az alapszabályzatot, egyéni érdekeiket a közösség elé nem helyezik, végrehajtják a szakszervezet határozatait, és elfogadják a munkáltatóval kötött egyezményeket. Ezen kívül a szakszervezet a tagjai számára segélyeket folyósított, és munkát is közvetített. Az általában kétevente összehívott közgyűlésen választották meg a szakszervezetek központi vezetését, és döntöttek bizonyos indítványokról, segélyekről. A munkások és a szakszervezet között a legfontosabb összekötő kapocs a bizalmi volt. Gyakorlatilag a munkások képviselőjeként működött, tekintélyét csupán „diplomáciai” képességeivel tudta kialakítani és fenntartani. Ebből fakad, hogy általában karizmatikus, tapasztalt munkásokat választottak bizalminak. Gyakori, hogy a „lentől” érkező követelések és a „fentről” érkező ajánlatok két malomköve közt őrlődve kellett kompromisszumra juttatnia a két felet. Általában 10-30 fő választott egy bizalmit. A helyi csoportok, központi szervek és az egyes szakosztályok (pl. Marosán esetében az Élelmezési Munkások Országos Szövetsége kapcsán a Sütők szakosztálya) tevékenységét a központi vezetőtestület, a Szakszervezeti Tanács („Szaktanács”) irányította, melynek legfőbb jelentősége abban állt, hogy itt adtak

⁴⁹ Uo. 113.

engedélyt a sztrájkra. Külön havi közlönyt bocsátott ki (Szakszervezeti Értesítő címmel). Vezető titkára 1927 és 1944 között Peyer Károly volt.⁵⁰

Segédlevelének kézhez vétele után albérletben lakott egy bizonyos Schwartz házaspárral. Elmondása szerint nekik köszönhette, hogy nem kallódott el, miután eljárt a többi pékmunkással a legényegyletbe.⁵¹ Saját eltévelyedését belátva inkább olvasással és a szakszervezeti munkával tölti az idejét. Ebben erősíti őt a Juliskával lezajlott kalandja is.

A szerelmi csalódást követően Marosán egyre jobban beleveti magát a mozgalmi életbe, részt vett az új tagok toborzásában⁵², sőt: 1925-ben a váradi sütőmunkások gyűlésén már beszédet tart.⁵³ Tizenhét évesen vezetőségi tagnak jelölték a bizalmiak. Innentől a pékek kemény éjszakai munkája mellett nappal is aktívan tevékenykedett a mozgalomban: röpiratot terjesztett, plakátot ragasztott, majd (miután távozott a Steiner-féle pékségből) úgy döntött, hogy a mozgalom szolgálatába állítja felszabaduló idejét.

Elutazott Kolozsvárra, ahol ideiglenes munkákból tartotta fenn magát. Dolgozott magyar és román munkások között is, és ekkor végképp kialakul benne az az attitűd, hogy a vallási és a nyelvi különbségek nem fontosak számára, a közösség viszont annál inkább.⁵⁴ Közben meglátogatta a Szakszervezeti Központot is⁵⁵, itt azonban szembesülnie kellett azzal a helyzettel, hogy a munkásmozgalom súlypontja Bukarestbe helyeződött át. A román fővárosban járva lehetősége nyílt nemzetközi szintű kitekintésre is.⁵⁶

A rendszeres olvasásra először barátja, a Munkásotthon könyvtárosa, Bindinger Lajos vette rá. Az iskolai teljesítményéről a négy elemi alatt szűkszavúan annyit írt visszaemlékezésében, hogy közepes tanuló volt. A bukaresti út azonban tovább érlelte benne az önművelés iránti vágyat.⁵⁷ Nagy olvasmányélményeként a következő listát adta meg: a magyar irodalomból elsősorban Jókai, Herczeg, Ady és Bródy művei voltak rá a legnagyobb hatással, míg a világirodalom nagyjai közül már gyermekkor óta kedvelte Zola, Gorkij regényeit, s ehhez csatlakozott később Hugo, Tolsztoj és Dosztojevszkij. Az ideológiai művek közül Marx és Engels, valamint Szabó Ervin írásait tanulmányozta elsőként, bár ezzel bőven akadt gondja.⁵⁸

⁵⁰ Sipos, 1988. 94–95.; Sipos, 1999. 215–230. alapján

⁵¹ Marosán, 1967. 144.

⁵² „Az én feladatom az volt, hogy az inasokat behozzam az Otthonba, ahol aztán a vezetőség néhány tagja foglalkozik velük. A cél: korán a mozgalomhoz, a szakszervezeti élethez kapcsolni őket.” Uo. 141.

⁵³ „Tizenöt percig beszéltem. – és ez nagy szó volt! A szaktársak nagyon megtapsoltak.” Uo. 145.

⁵⁴ „Zsidó péknél dolgoztam, aki a város leggazdagabb embere volt – együtt dolgoztam olyan zsidó munkással mint amilyen én voltam. Elöttem a keresztény péklegény, a zsidó péklegény, a román péklegény s a magyar péklegény már korán példázta, hogy kinek hol a helye s milyen az értéke.” Marosán, 1967. 94.

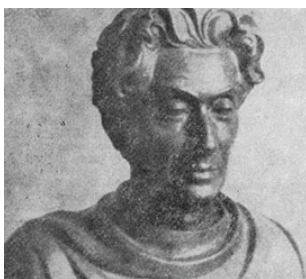
⁵⁵ Uo. 155.

⁵⁶ „A bukaresti munkásoktól hallottam először magyarázni a Szovjetunióról és Leninről. Itt eszméltem rá, hogy többféle munkásnézet uralkodik. [...] Ekkor kezdtem ráeszmélni, hogy egy országban élő, több nemzetiségű munkásosztályt csak a szocializmus – a marxista világnézet – kapcsolhat össze.” Uo. 160–161.

⁵⁷ „Ahol a munkások nem tudnak írni és olvasni, ott a szakmunka és a mozgalmi és politikai munka is sokkal nehezebben mozdul. A műveltebb ember egyetlen szóból is ért, míg az írástudatlannak százszor is előről kell kezdeni a magyarázást, méghozzá nagy türelemmel és emberséggel.” Uo. 159.

⁵⁸ „Inkább a szépirodalom kötött le. (...) A tudományos művekkel nehezebb boldogultam. Az Otthonban sok-sok előadást kellett hallgatnom, mire valamennyire is közel kerültem a tudományos szocializmushoz. (...) A Kommunista Kiáltványnak van olyan része, amelyet kívülről is megtanultam. (...) A legnagyobb részét azonban nem értettem, nem érthettem. Fejlődnöm kellett hozzá.” Uo. 177.

Szellemi fejlődésére azonban a legnagyobb hatást a váradi szakszervezeti mozgalom vezetője, dr. Rozvány Jenő gyakorolhatta. Rozvány, aki jogi tanulmányait Budapesten és Berlinben folytatta, jelentős szerepet vállalt a magyar és a román munkássajtó megteremtésében: az Erdélyi Népszava főszerkesztője, a *Kommunista Kiáltvány* és *A tőke fordítója* volt.⁵⁹ Marosán a munkásegység szükségességét is tőle hallhatta először.⁶⁰ Rozványra mint szellemi vezetőjére emlékezik vissza, aki igyekezett segíteni eligazodását a marxista szövegekben, bár ez kezdetben inkább saját kisebbrendűségi érzését növelte.⁶¹

6. ábra: Rozvány Jenő szobra – ismeretlen művésztől
(Forrás: Fuchs, 1970. 588.)

7. ábra: Marosán György húszéves korában
(Forrás: Sipos, 2004. 50.)

Az 1926-os közgyűlésen rendes vezetőségi taggá választották meg. A bizalmiak ekkor kezdték javasolni a 18 éves péklegénynek, hogy települjön át Magyarországra. Az ottani

⁵⁹ 'Rozvány Jenő' szócikk. In: Romániai magyar irodalmi lexikon. Elektronikus kiadás, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest–Erdélyi Magyar Múzeum, Kolozsvár, 2002.

⁶⁰ „... a mi közvetlen programunk tiszta és világos: egységbe tömöríteni a munkásságot, nemzetiségi különbség nélkül.” Idézi Rozvány sorait Fuchs Simon. A szociáldemokrata ügyvéd életét áttekintő cikk a nemzetiségi kérdés meghaladását, a földkérdés megoldását és a munkásság egységbe tömörítését hirdető figuraként ábrázolja. Fuchs, 1970. 588–595.

⁶¹ „Kérdéseimre lassan, megfontoltan válaszol, mégsem értem. Túl színvonalas és tudományos a magyarázata – és teli van általam nem ismert, idegen szavakkal. Ráadásul mohón, gyorsan, egyszerre akarom megérteni a dolgokat.” Uo.

szakszervezeti iskolákban rejlő lehetőségekkel kecsegették, s ráadásul elkerülhette a romániai sorkatonaságot is.⁶² A mozgalmi küldetéstudat hozta tehát Marosánt Nagyváradról Magyarországra.

Összegzés

Mint láthattuk, Marosán György meglehetősen zaklatott gyermekként tudhatott magának. Az apafigurát korán nélkülöznie kellett, édesanyja világképével személyisége nem volt kompatibilis. A vallásos neveltetés azonban élethosszig tartó nyomot hagyott gondolkodásmódján, szóhasználatán.

A családias légkört a nagy hagyományokkal rendelkező váradi pékmunkások szakszervezeti mozgalmában találta meg. Tőlük kapta első sikerélményeit, a külvilággal szembeni védelmet (pl. amikor a pék fia meg akarta verni), itt támadt benne igény az önművelésre, de ekkor rakta le műveltségének alapjait is, melyre későbbi ideológiai elképzelései épültek. Ez utóbbiak közül kiemelhetjük, hogy ebben a szellemi közegben hallhatott először (főként Rozvány Jenőtől) a munkásegységről. Egy interjújában Marosán elmondta, hogy számára a munkásegység a mozgalommal egyidős gondolat: véleménye szerint ez volt az az erő, mely az öntudatlan tömegeket közösséggé kovácsolta. Éppen ezért számára a munkásegység gondolata a későbbiekben kizárta a kommunista- és szovjetellenességet.⁶³ Későbbi pályafutásával és politikai magatartásával kapcsolatban ez sokat megmagyaráz.

1984-ben írott *A mozgalom* című munkájában a 76 éves politikus ismét visszatekint pékinasként eltöltött éveire. Úgy látta, hogy mikor 12 évesen a szervezett pékmunkások közé került, azok (a munka jellegéből fakadóan) mindent készségesen megmutattak neki, hogy alapos munkát végezhesen. A pékség főbizalmijával sikerült jó kapcsolatot kialakítania, aki bevonta őt a vasárnapi munkaszünetért folyó küzdelembe. Az inaslétből történő „felszabadulása” után ezt a közösséget az apa nélkül felnőtt fiú már jobban magának érezte, mint saját családját. Érezhette is, hiszen 17 évesen már bizalmi és vezetőségi tag volt. Úgy fogalmaz, hogy ekkor lépte át az ösztönösség határát, és eljutott a tudatosság és elkötelezettség világába.⁶⁴ A munkásmozgalom tehát biztosította számára azt az intimitást, pszichés védelmet és szocializációs háttérrel, melyet saját családjának széthullása miatt nélkülözni volt kénytelen. Nem egyedi eset ez, hiszen számtalan olyan példát találhatunk a történelemben (és napjainkban), amikor egy gyökértelen személyiség családpótlék gyanánt egy kisebb közösség tagjai közé menekül.

⁶² „Elhagyjam Romániát, Váradot, elhagyjam Erdélyt? (...) Sokat hallottam Horthy Magyarországról, ahol az élet nem valami jó, és a Tanácsköztársaság után jobban üldözik a szervezett munkásokat, mint Romániában. De végül is döntöttem, hisz a bizalmi nekem még rossz tanácsot soha nem adott, és mindig megmutatta a helyes utat.” Marosán, 1967. 183.; Szabó, 2016.

⁶³ Vig, 1970. 168.

⁶⁴ Marosán, 1984. 18–21.

A vonat egy esti órában érkezett meg Marosán Györggyel a Nyugati pályaudvarra 1926 elején. Fárastó, több napig tartó utazás volt ez több átszállással Nagyvárad, Bihardiószeg és Debrecen csomópontokkal.⁶⁵ A magyar főváros tartogatta számára azt a továbblépési lehetőséget, mely a második világháború után a politikai elit csúcsára repíti.

Felhasznált források és szakirodalom

Források és forráskiadványok

- Az első évek (1945–1948). A Népszabadság interjúsorozata. Szerk.: Víg Vilmosné. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1970.
- Bárány Balázs interjúja ifj. Marosán Györggyel. (2016. július 14.) Hangfelvétel.
- Marosán György: A mozgalom. MSZMP KB, Budapest, 1984.
- Marosán György: A párt harca a tömegekért. Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1959.
- Marosán György: A tanúk még élnek. Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 1989a.
- Marosán György: Az úton végig kell menni. Magvető Kiadó, Budapest, 1972.
- Marosán György: Ember és kenyér. Táncsics Kiadó, Budapest, 1979.
- Marosán György: Fel kellett állnom. Hírlapkiadó Vállalat, Budapest, 1989b.
- Marosán György: Nincs visszaút. Emlékeim az 1948–1956-os évekből. ELTE ÁJK, Budapest, 1988.
- Marosán György: Tüzes kemence. Magvető Kiadó, Budapest, 1967.
- Pesti utca – 1956. Válogatás fegyveres felkelők visszaemlékezéseiből. Szerk.: Bindorffer Györgyi – Gyenes Pál. Századvég Kiadó – 1956-os Intézet, Budapest, 1994.

Szakirodalom

- Balogh László: Románia története. AULA Kiadó, Budapest, 2001.
- Domonkos László: A hóhér vigyorog. Számadás és vádirat. Universum Kiadó, Szeged, 1990.
- Erikson, Erik H. (1968): Az emberi életciklus. In: Fejlődésléktan olvasókönyv. Szerk.: Bernáth László – Solymosi Katalin. Tertia Kiadó, Budapest, 1997. 27–42.
- Fleisz János: Egy város átalakulása. Nagyvárad a két világháború között 1919–1940. Literátor Könyvkiadó, Nagyvárad, 2005.
- Fleisz János: Város, kinek nem látni mását. Nagyvárad a dualizmus korában. Charta Könyvkiadó, Nagyvárad, 1996.
- Fuchs Simon: Az igazságkereső Rozvány Jenő. Korunk, 1970/4. 588–595.
- Gyáni Gábor: Relatív történetelem. Typotex, Budapest, 2007.
- Handbook of Psychobiography. Ed. Schultz, William Todd. Oxford University Press, Oxford, 2005.
- Heller Ágnes: Az önéletrajzi emlékezés filozófiája. Múlt és Jövő Kiadó, Budapest, 2015.
- Jemnitz János: Kiegészítések Marosán György arcképéhez. Múltunk, 1994/4. 161–170.
- Jemnitz János: Marosán György. In: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Főszerk.: Varga Lajos. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 426–428.
- K. Horváth Zsolt: Az emlékezet betegei. A tér-idő társadalomtörténeti morfológiájához. Kijarat Kiadó, Budapest, 2015.

⁶⁵ Marosán, 1967. 184.

- Kahler Frigyes – M. Kiss Sándor: „Mától kezdve lövünk”. Tíz év után a sortüzekről. Kairosz Kiadó, Budapest, 2003.
- Kövér György: Biográfia és társadalomtörténet. Osiris Kiadó, Budapest, 2014.
- Nyers Rezső: Ki is volt Marosán György valójában? Múltunk, 1994/3. 176–180.
- Romániai magyar irodalmi lexikon. Elektronikus kiadás, Kriterion Könyvkiadó, Bukarest – Erdélyi Magyar Múzeum, Kolozsvár, 2002. (<http://mek.oszk.hu/03600/03628/html> – utolsó megnyitás: 2016. június 12.)
- Sipos Levente: Szakítás. Marosán György és Kádár János. Rubicon, 2004/8-9. 49–55.
- Sipos Péter: A szociáldemokrata szakszervezeti mozgalom. In: A magyar szociáldemokrácia kézikönyve. Főszerk.: Varga Lajos. Napvilág Kiadó, Budapest, 1999. 215–230.
- Sipos Péter: Legális és illegális munkásmozgalom (1919–1944). Gondolat Kiadó, Budapest, 1988.
- Szabó Róbert (2016): Marosán György. (<https://www.neb.hu/asset/phpDEYHIM.pdf> – utolsó megnyitás: 2016. június 12.)